

ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНА ТВОРЧІСТЬ РІВНЕНЩИНИ: ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ГЕНЕЗА

Анотація. Розглянуто окремі аспекти історичного розвитку декоративно-прикладної творчості, здійснено теоретичний аналіз досліджень історичного становлення декоративно-прикладної творчості Рівненщини, з'ясовано педагогічне значення декоративно-прикладної творчості для системи художньої освіти. Зокрема, основна увага приділена таким видам народного мистецтва краю: ткацтво, вишивка, кераміка. З'ясовано значення валяного промислу у житті рівненчан, важливість народної вишивки для мешканців краю та її найпоширеніші орнаментальні мотиви, особливості вишивки наскрізних ромбічних композицій, виконаних у техніці «вирізування».

Ключові слова: декоративно-прикладна творчість, народне декоративне мистецтво, заклади художньої освіти, мистецтво Рівненського Полісся, ткацтво, вишивка, кераміка, побут населення, техніка ритування, рослинні й геометризовані орнаменти, розпис ангобами.

Постановка проблеми. Характерною рисою сучасного культурного розвитку України, незважаючи на численні політико-економічні проблеми й непорозуміння, є посилені увага до регіональної проблематики, яка надає державі значного мистецького забарвлення, певною мірою виокремлює кожен її регіон у широкому розмаїтті мистецьких стилів, художніх практик тощо.

Рівненщина сьогодні – унікальний етнокультурний терен Західної України, який завдячуючи географічному розташуванню, природно-кліматичним умовам, низці історичних обставин і, безперечно, ментальності своїх мешканців, зберігає прадавні зразки в багатьох галузях переважно художньої діяльності. Оригінальним цей край залишається і в розмаїтті декоративно-прикладного мистецтва [2, с. 3].

Декоративно-прикладна творчість сьогодні є однією з найяскравіших сторінок народної творчості, зокрема тому, що майже всі його складові (ткацтво, писанкарство, художня обробка дерева, металу, шкіри, розмаїття кераміки, лозоплетіння, та сучасний його вияв – флористика, розпис на склі тощо) органічно вплетені в життєдіяльність сучасної людини.

Декоративно-прикладне мистецтво є невід'ємною частиною змісту навчальних програм закладів художньої освіти. Постійно зростає всезагальний інтерес до нього. Відкриваються нові факультети і відділення у вищих і середніх педагогічних та художніх навчальних закладах, організовуються курси підвищення кваліфікації з питань народного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Розвиток декоративно-

прикладної творчості є предметом досліджень значної кількості вчених, зокрема вивчалися основні аспекти розвитку даної галузі (Є. Антонович, В. Захарчук-Чугай, Т. Кара-Васильєва, М. Станкевич, З. Чегусова та ін.), досліджувалося народне мистецтво Українського Полісся (Г. Вахрамєєва, Г. Істоміна, Л. Костюк, Ю. Лашук, І. Локшук, А. Українець, Р. Тишкевич) та ін. Теоретичний аналіз вивчення означеної проблеми засвідчує, що у сучасній науці не існує єдності підходів щодо розгляду процесу розвитку та різноманітності видів народного мистецтва західних регіонів України. Особливої уваги та детального вивчення потребує така культурно-етнічна зона, як Рівненщина, яка залишається чи не найменш вивченою. Тому дослідження декоративно-прикладної творчості Рівненщини залишається актуальним напрямком сучасних досліджень.

Метою нашої статті є теоретичний аналіз досліджень історичного розвитку декоративно-прикладної творчості Рівненщини, що конкретизується у розв'язанні завдань: визначення сутності поняття «декоративно-прикладне мистецтво»; характеристика основних його напрямків розвитку: ткацтва, вишивки, народної вишивки, кераміки, валяного промислу; з'ясування педагогічного значення декоративно-прикладної творчості для системи художньої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українське народне декоративне мистецтво – різноманітне, багатогранне й водночас складне художнє явище. Воно розвивається у сфері традиційно-побутового мистецтва, творчості художників-професіоналів та в галузі художніх промислів, де творчо співпрацюють народні майстри і художники, діяльність яких спрямована на збереження й подальший розвиток традицій [3, с. 15].

Декоративно-прикладна творчість – предметно духовний світ людини – містить у собі численні види художньої практики. Усі ці види об'єднують одне – пізнання та відображення трудової діяльності людства, його історії, побуту тощо [1].

Дане мистецтво – підсумок плідної праці багатьох поколінь ткаць, вишивальниць, різьбярів, гончарів тощо. Через багаторазові повторення його образи, технічні навички закріплюються і передаються наступникам як культурна традиція. Але це не просте повторення, це творчий процес удосконалення усталених форм, технологій, адже майже кожен майстер доповнює і змінює сюжети і композиції орнаментів, їхній колорит, вносить своє бачення і відчуття світу [4, с. 219].

Пов'язане з утилітарними потребами, залежне від особливостей технології, матеріалу та знарядь праці, народне мистецтво водночас має самостійне художнє значення. Його суттєві риси – декоративність, конструктивність і орнаментальність – дають підставу розглядати витвори мистецтва як результат естетичної діяльності народу. Це мистецтво далеке від натуралізму: світ його образів виникає у процесі творчого усвідомлення реалій, їх стилізації [4], [2, с. 7].

Природні умови Полісся: лісистість, заболоченість, низька

калорійність ґрунтів, наявність надрових родовищ – визначили особливість побуту населення, що виявився в характері народних промислів [6]. Село було і залишається основним джерелом збереження й відтворення українського етносу [4].

У народному мистецтві Українського Полісся не лише відчувається подих глибокої старовини, а й зберігається вивірена віками гармонія між красивим і корисним. Його традиції нині живуть і розвиваються у різних видах суто народної творчості: у ткацтві, килимарстві, декоративних розписах.

Масовим заняттям жінок залишається вишивання та плетіння, чоловіків – оформлення житла й садиби, різьбярство, ковальство, каменярство. Нині ці промисли набувають нових форм, зумовлених змінами в технології художньої обробки дерева, заліза і каменю тощо [5].

Найпоширеніші види народної творчості Рівненщини – ткацтво, вишивка, гончарство та ін. [2].

На території Рівненського Полісся з огляду на своєрідні історичні умови до середини ХХ ст. панувало натуральне господарство, що дало можливість населенню забезпечувати себе одягом, предметами домашнього побуту. Від покоління до покоління передавали поліщуки способи обробки рослинних і тваринних волокон, особливості виготовлення та орнаментування тканин. Розвиток ткацтва на Поліссі зумовлений існуванням сировини на теренах краю й, власне, потребами людей. Льонарський напрям у промисловості був надзвичайно поширеним на Рівненщині. Майже все жіноче населення краю займалося ткацтвом.

Самобутність та своєрідність художніх тканин Рівненського Полісся обумовлена збереженням тут давніх, архаїчних форм обрядовості та звичаєвості. Кожен осередок традиційного народного ткацтва вирізняється з-поміж інших своїми художньо-виражальними засобами, ustalеними формами виробу, орнаментальними мотивами, технологічними підходами. Народний майстер успадковує, зберігає та розвиває набутий ним художній досвід; поліські тканини поєднують у собі ужиткові якості з мистецькими [2, с. 20].

Сировиною для виготовлення тканин на Рівненському Поліссі слугували льон, вовна, рідше коноплі; знаряддям для ткання є верстат – від простішого (дві підніжки) до складнішого (чотири та більше підніжок). Для виготовлення текстильного виробу необхідно підготувати сировину, обробити волокно, напярсти нитки, виткати тканину, завершальний етап – «відшліфування» створеного [4, с. 79].

Важливу роль у житті рівненчан відігравав валяний промисел. Виготовляли сукно, войлок, валянки, шапки. З войлока робили кінську упряж. Сукно йшло на пошиття верхнього одягу. Сировиною була вовна, яку стригли з овець весною та восени. Її мили, сортували, сушили, розрихлювали. Для чесання вовни використовували ті ж самі гребені, що й для льону. Валяння сукна робили трьома способами: валяли ногами, валяли по жорсткій поверхні, товкли в ступах. В процесі валяння сукно

змочували гарячою водою [6, с. 59].

Поширення ткацького промислу на Рівненському Поліссі відбувається і сьогодні. Ткацькі осередки продовжують своє існування у Володимирецькому, Сарненському, Дубровицькому, Гошанському, Березнівському районах.

Чи не найбільш поширеним видом декоративно прикладної творчості мешканців Рівненщини залишається народна вишивка. Народне вишивальне мистецтво Рівненського Полісся посідає важливе місце у скарбниці української художньої культури. Рівненська вишивка здавна була однією з найскладніших та найкращих в Україні. Бездоганні за технікою виконання високохудожні вишивки нашого краю зачаровують з першого погляду.

Тут добре збереглися древні зразки матеріальної й духовної спадщини, багаті тими елементами, які у далекому минулому несли певне смислове навантаження, відображали світоглядні уявлення наших далеких предків.

Традиційні орнаменти нескладні за своєю будовою, складаються з ритмічного повторення окремих або скомбінованих між собою різноманітних геометричних фігур: ромбів, восьмикутних зірок, трикутників тощо. Але безмежна фантазія сільських вишивальниць дозволяла створювати на їх основі високохудожні народні твори, справжні мистецькі шедеври.

Найчастіше вишивкою оздоблювався одяг та речі побутового призначення, зокрема, рушники. Переважно їх виготовляли з домотканих тканин – лляного або конопляного полотна та сукна, пізніше – перкалю.

На рушниках із Рівненського Полісся домінують рослинні чи рослинно-геометризовані орнаменти. Часто зустрічаємо також антропоморфні, зооморфні та орнітоморфні зображення. Особливістю вишивки регіону є домінування червоного кольору. Багатоколірні вишивки з'являються у 20-30-их рр. ХХ ст.

Вишивкою оздоблювалося також народне вбрання: сорочки, фартухи, хустки, намітки, чоловічі шапки, свити, кожухи, безрукавний жіночий плечовий одяг тощо.

Окрім зразки засвідчують, що на Рівненщині наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. була поширена вишивка наскрізних ромбічних композицій, виконаних технікою «вирізування» («ризь») у поєднанні з гладдю, виконаною білими нитками. Пізніше у поліських селах техніку «ризь» поєднували з вишивкою різнокольоровими нитками [2, с. 22-27]. Важливе значення у народному мистецтві Рівненського краю займає кераміка. Виникнення та розвиток гончарського виробництва на теренах Рівненського Полісся зумовлений значними покладами тут глини та пісків, а також лісових масивів.

Упродовж другої половини ХІХ–ХХ ст. на Рівненщині гончарством займалися народні майстри в таких осередках, як Вілія (Острозького), Велика Клецька, Мала Клецька (Корецького), Забілівка, Ступно,

Мощаниця, Дермань (Здолбунівського), Кривиця (Дубровицького районів). У діючих гончарних осередках залишилося небагато спадкоємних гончарів.

Традиційним для народної кераміки Рівненщини другої половини ХХст. є оздоблення, виконане у техніці риткування (продряпування, гравіювання) сирого черепка виробу дерев'яною паличкою або цвяхом [5; 2].

Поширеним на Рівненщині був розпис рідкими глинами (ангобами) по сирому черепку гончарного виробу. Залежно від хімічного складу глини, природний ангоб міг бути різних кольорів: білим, жовтим різних відтінків, коричневим, брунатним, червоним. Нерідко для розширення кольорової палітри глиняних фарб майстри використовували окиси металів (найчастіше – окис заліза та окис міді). Ці компоненти додавали до ангобу, виготовленого на основі білої глини. Таким чином отримували можливості в кольоровому вирішенні керамічного виробу. Розпис ангобами виконувався різними техніками: «опискою» (використовувалися пензлик, пір'їна, пальці), «ріжкуванням» (застосовувався коров'ячий ріг, який пізніше був замінений на гумову грушу), «фляндрівкою» (утворювалася по ріжкуванню за допомогою голки, цвяха, дерев'яної палички) [2, с. 86].

Висновки і перспективи подальших розвідок із напрямку. Відтак, узагальнюючи результати огляду наукових досліджень, можемо стверджувати, що сьогодні декоративно-прикладна творчість є важливою складовою частиною системи художньої освіти. Всезагальний інтерес до даної галузі мистецтв постійно зростає. Водночас, у вивченні означеної проблеми не існує єдності підходів щодо розгляду даної галузі народної творчості. Тому наукові пошуки, присвячені дослідженню процесу розвитку та становлення декоративно-прикладного мистецтва як історичної основи, на якій розвивалась і розвивається художня культура не лише Рівненщини, а й всієї України та світу, є актуальними для сучасної науки і практики закладів системи освіти і виховання.

Список використаних джерел:

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво / Є.А. Антонович, Р.В. Захарчук-Чугай, М.Є. Станкевич. – Львів: Світ, 1993. – 272 с.
2. Декоративно-прикладне мистецтво Рівненщини: [кол.моногр. / упоряд. і наук.ред. В. Г. Виткалов]. – Рівне: ПП ДМ, 2010. – 224 с.
3. Кара-Васильєва Т.В. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. Кара-Васильєва, З. Чегусова. – К.: Либідь, 2005. – 280 с.
4. Культура і побут населення України. Навч. посібник / В. Наулко, Л. Артюх, В. Горленко та ін. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
5. Лашук Ю. Народне мистецтво Українського Полісся / Ю. Лашук. – Львів: Каменяр, 1992. – 134 с.

6. Тишкевич Р. Традиційні промисла та ремесла Рівненського Полісся / Р. Тишкевич // Остріг на порозі 900-річчя. Мат. I-III науково-краєзнавчих конференцій / Ред. В. Сорочук. – У 2 частинах. – Сокаль: Вісник, 1992. – Ч.2. – С. 55-59.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Antonovych Ye. A., Zakharchuk-Chuhay R. V., Stankevych M. Ye. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo [Decorative and Applied Art] / Antonovych Ye. A., Zakharchuk-Chuhay R. V., Stankevych M. Ye. – Lviv: Svit. – 1993. – 272 s. (in Ukrainian)
2. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo Rivnenshchyny [Decorative and Applied Art of Rivne Region]: Monograph / upor. i nauk.red. V. H. Bytkalov. – Rivne: PP DM, 2010. – 224 s. (in Ukrainian)
3. Kara-Vasylyeva T. V. Dekoratyvne mystetstvo Ukrainy XX stolittya. U poshukakh “velykoho stylyu” [Decorative Art of Ukraine of the XX Century. In Search of “Great Style”] / Kara-Vasylyeva T. V., Chehusova Z. A. – Kyiv: Lybid. – 2005. – 280 s. (in Ukrainian)
4. Kultura i pobut naseleння Ukrainy [Culture and Life of the Population of Ukraine] / Nauko V., Artyukh L., Horlenko V. – Kyiv: Lybid. – 1993 – 228 s. (in Ukrainian)
5. Lashchuk. Yu. Narodne mystetstvo Ukrainskoho Polissya [Folk Art of Ukrainian Polissia] / Yu. Lashchuk. – Lviv: Kameniar. – 1992. – 134 p. (in Ukrainian)
6. Tyshkevych R. Tradytsiini promysly ta remesla Rivnenskoho Polissia [Traditional Crafts and Handicrafts of Rivne Polissia] / R. Tyshkevych // Ostrih na porozі 900-richchia. Mat. I-III naukovо-kraieznаvchykh konferentsii / Red. V. Sorochuk. – U 2 chastyakh. – Sokal: Visnyk, 1992. – Ch.2. – S. 55-59. (in Ukrainian)

Аннотация. Рассмотрены отдельные аспекты исторического развития декоративно-прикладного творчества, осуществлен теоретический анализ исследований исторического становления декоративно-прикладного творчества Ровенской, выяснено педагогическое значение декоративно-прикладного творчества для системы художественного образования. В частности, основное внимание уделено таким видам народного искусства края как ткачество, вышивка, керамика. Выяснено также значение валяной промышленности в жизни ровенчан; важность народной вышивки для жителей края и его распространенные орнаментальные мотивы; особенности вышивки сквозных ромбовидных композиций, выполненных в технике «вырезание».

Ключевые слова: декоративно-прикладное творчество, народное декоративное искусство, учреждения художественного образования, искусство Ровенского Полесья, ткачество, вышивка, керамика, быт населения, техника ритования, растительные и геометризованные орнаменты, роспись ангобами.

Abstract. Some aspects of historical development of decorative and applied art are considered, theoretical analysis of researches on the historical development of decorative and applied creativity of Rivne region has been carried out; the pedagogical significance of decorative and applied art for the system of artistic education has been determined. The main attention is paid to such types of folk art of the region as weaving, embroidery, ceramics. It was analyzed that on the basis of the weaving of the arts of the population, the region provided itself with clothes, household items, and the basic knowledge of Polissia weavers was passed from generation to generation. The main weaving centers of Rivne Polissia has been identified. The value of fly fishing in the life of Rivnevites has been found, namely: the importance of folk embroidery for the inhabitants of the region and its most common ornamental motifs; features of embroidery of through-rhombic compositions made in the technique of «cutting»; the tradition of decoration of ceramic products of masters of Rivne region in the technique of “rolling”. It has been investigated that each type of traditional folk art is distinguished among other ones artistic-expressive means, established forms of the product, ornamental motives, technological approaches.

Keywords: decorative applied art, folk decorative art, institutions of artistic education, art of Rivne Polissia, weaving, embroidery, ceramics, habitats of the population, technique of rituals, plant and geometric ornaments, engobes painting.

Стаття надійшла до редакції 25.10.2017

Т. В. Абрамович

КРИТЕРІЙ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНOSTI ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті окреслено особливості упровадження європейських стандартів у систему освіти України та проблеми розвитку професійної компетентності педагогів. Представлено теоретично обґрунтовані критерії та їх показники, що є визначальними у формуванні професійної компетентності соціального педагога. Особливу увагу зосереджено на наявності у соціального педагога позитивної мотивації, фахових знань, розвинених комунікативних навичок, уміння проектувати соціально-педагогічний супровід навчального процесу та прогнозувати результати діяльності.

Ключові слова: критерії, показники, соціальний педагог, професійна компетентність.

На сучасному етапі входження України до європейського простору, переходу до багаторівневої системи освіти цілком закономірною є вимога суспільства щодо високого рівня професіоналізму фахівців, їх конкурентоздатності на національному, європейському та світовому